До спеціалізованої вченої ради Д.41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога 23, м. Одеса, 65009

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора ЮХНО Олександра Олександровича на дисертацію Волошанівської Тетяни Володимирівни «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальній процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Рецензування рукопису дослідження, яке складається зі вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (389 найменувань) та додатків, дає усі підстави для позитивної оцінки роботи.

Актуальність обраної теми. Подальша побудова України, як правової європейської держави вимагає вжиття заходів щодо уніфікації та стандартизації національного законодавства відповідно до європейських правових стандартів, створення умов для ефективної реалізації людиною своїх прав, свобод та законних інтересів, в тому числі й кримінального процесуального законодавства. Неодмінним кроком у цьому напрямі є приведення вказаного законодавства та практики його застосування у відповідність насамперед до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї, ратифікованих Україною. В свою чергу, застосування Конвенції є неможливим без врахування практики Європейського Суду з прав людини, особливо щодо таких важливих питань, як забезпечення захисту особи, права якої піддаються навіть у окремих випадках й тимчасовим обмеженням внаслідок здійснення щодо неї кримінального провадження. При цьому ЄСПЛ неодноразово наголошував, що передбачені Конвенцією права

повинні бути не теоретичними або ілюзорними, а правами практичними і ефективними.

Право особи на захист у кримінальному провадженні, в тому числі у контексті його тлумачення Європейським судом, досліджували багато науковців, зокрема: А.А. Ахундова, О.Р. Балацька, О.А. Банчук, Т.Б. Вільчик, І.В. Гловюк, К.В. Горностай, Д.А. Гудима, О.М. Дроздов, І.В. Дубівка, І.М. Зубач, О.В. Климович, С.О. Ковальчук, Р.О. Куйбіда, О.П. Кучинська, П.М. Маланчук, О.В. Малахова, Т.М. Мирошниченко, М.Г. Моторигіна, В.О. Попелюшко, Є.В. Смирнов, О.С. Старенький, Т.І. Фулей, О.Г. Шнягін, О.О. Юхно, Б.І. Яворський, О.Г. Яновська та ін.

Проте, не зважаючи на прийняття у 2012 році чинного КПК України, досі поза увагою науковців залишається проблема удосконалення забезпечення ефективності права на захист, яка є однією з основних вимог, яку Європейський суд з прав людини ставить перед державами-учасницями Конвенції. Крім того, після прийняття чинного КПК України, в його положення станом на кінець 2018 рік внесено понад 570 змін, доповнень і уточнень. Зокрема, останні суттєві зміни, внесені законами України від 03.10.2017 р. №2147-VIII та від 16.11.2017 р. №2213-VIII, низка з яких мають важливе значення для здійснення ефективного захисту, також на даний момент ще не отримали належного наукового осмислення і дослідження, що й обумовлює актуальність та важливість розглянутих у дисертаційному дослідженні питань.

Дисертант, з точки зору окресленої теми, правильно сформулював об'єкт та предмет дослідження, визначив мету і завдання дослідження, що також підтверджує та обґрунтовує його актуальність і новизну розроблених теоретичних висновків і науково-практичних рекомендацій, що виносяться на захист.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Рукопис дисертації виконано у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська

юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (ДРН 0116U01842), що також обумовлює актуальність дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність забезпечується, на думку офіційного опонента, такими обставинами:

1) достатнім теоретичним підґрунтям дослідження, положення якого спираються на здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі кримінального процесуального та кримінального права, криміналістики, теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, логіки та інших галузей знання. Важливим і показовим є доречне використання здобутків науковців, які раніше безпосередньо або опосередковано вивчали окреслені проблеми. При написанні роботи автор спирався на аналіз великої кількості літературних джерел (389 найменувань), ґрунтовно і критично вивчив не тільки вітчизняні наукові роботи та законодавство, а й монографії, дисертації, автореферати зарубіжних вчених, кримінальне процесуальне законодавство інших держав, що дало йому змогу вирішити важливу наукову проблему, знайти відповіді на актуальні й вагомі питання, розробити рекомендації щодо подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства;

2) застосуванням широкого спектру методів наукового пізнання, серед яких методи: аналізу та синтезу, системно-структурного аналізу, порівняльно-правовий, логіко-нормативний, моделювання та інші, які дозволили неупереджено розкрити складні процесуальні та інші питання засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні;

3) достатньою емпіричною базою дослідження, яку складають узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з

розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), судові рішення судів усіх ланок судової системи України, в тому числі, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2014-2018 рр., а також понад 100 рішень ЄСПЛ;

4) повнотою використання нормативно-правової бази, яку складають Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України, Закони України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Постанови Пленуму Верховного Суду України, та ін.

5) використання перелічених методів дослідження, достатньо репрезентативних емпіричних даних, здобутків попередників, результати власних наукових пошуків забезпечили у своїй основі обґрунтованість і, як наслідок, достовірність більшості наукових положень, висновків та пропозицій автора.

Наукова новизна одержаних результатів передусім полягає в тому, що дисертація за суттю є першим спеціальним і комплексним узагальненням проблем засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні на основі положень КПК України 2012 р. та європейських стандартів справедливого судового розгляду. До основних моментів наукової новизни можуть бути віднесені вперше обґрунтовані автором положення щодо:

концепції сучасної трансформації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду, яка полягає у розширенні сфери її дії, у зв'язку з чим необхідно виділяти два складових елементи такого права: 1) статичний – право на захист підозрюваного, обвинуваченого; 2) динамічний – право на захист особи, щодо якої вчиняються дії або приймаються рішення, що свідчать про наявність фактичного неформалізованого кримінального переслідування (представника юридичної особи, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, щодо якого є підстави підозрювати його у вчиненні кримінального правопорушення, особа, яку освідують, проводять обшук в її житлі чи іншому

володінні з метою встановлення її причетності до вчинення кримінального правопорушення та ін.);

доцільності розширення засади забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист шляхом внесення змін до КПК України, якими поширити її дію на особу, щодо якої під час досудового розслідування вчиняються процесуальні дії та приймаються процесуальні рішення, що свідчать про наявність у органів розслідування даних про вчинення такою особою кримінального правопорушення;

закріплення у ст. 54 КПК України чіткого процесуального порядку заміни захисника, що неналежним чином здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, а саме: надати слідчому, прокурору, слідчому судді та суду повноваження за попередньою згодою з підозрюваним, обвинуваченим ініціювати питання заміни захисника перед комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів, які за наслідками такого звернення будуть перевіряти якість надання адвокатами безоплатної правової допомоги та приймати відповідне рішення. Неефективне здійснення захисту адвокатом буде слугувати підставою для його заміни центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

розширення сфери дії ст. 206 КПК України, що необґрунтовано обмежена законодавцем, шляхом доповнення її нормою, яка б давала правові підстави для створення такого загального механізму правового захисту права особи на захист у кримінальному провадженні, як звернення до слідчого судді зі скаргою про порушення або незабезпечення права на захист;

розроблення пропозиції щодо доповнення переліку відомостей, які відповідно до положень КПК України повинні бути зазначені в судових рішеннях, посиланнями на норми міжнародних договорів (у мотивувальній та резолютивній частинах) та рішення Європейського суду, якими суд керувався при ухваленні рішення (у мотивувальній частині);

Не менш важливими, на думку офіційного опонента є, й інші пропозиції дисертанта. Йдеться про конкретизацію категорії «захисту» у кримінальному провадженні; визначення моменту виникнення в особи права на захист, який відповідно до європейських стандартів справедливого судового розгляду пов'язаний з процесуальними діями державних органів та посадових осіб, які ведуть кримінальне провадження, що свідчать про наявність неформалізованого кримінального переслідування; визначення структури комплексного права на ефективний захист відповідно до європейських стандартів справедливого судового розгляду; доповнення системи суб'єктів реалізації права на захист, зокрема: особою, щодо якої передбачено розгляд питання про видання іноземній державі (екстрадицію); іншою особою, щодо якої вчиняються дії або приймаються рішення, що свідчать про наявність фактичного неформалізованого кримінального переслідування, а також захисником (адвокатом), який надає правову допомогу такій особі; представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Наведене дає підставу для констатації, що проведене дисертантом дослідження містить безпосередні або опосередковані елементи наукової новизни, які збагачують і доповнюють науку кримінального процесуального права та дають підґрунтя для подальшої розробки проблем забезпечення права на захист у кримінальному провадженні.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. На наш погляд, сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані та вже використовуються у: науково-дослідницькій роботі – для подальших досліджень у сфері забезпечення права на захист у кримінальному провадженні; правотворчій діяльності – для удосконалення правового регулювання здійснення права на захист від кримінального переслідування, створення умов для ефективної реалізації цього права; правозастосовній діяльності – для забезпечення реалізації права на ефективний захист у

кримінальному провадженні; навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Досудове розслідування», «Судове провадження», «Актуальні проблеми правосуддя у кримінальному провадженні», «Використання практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні», для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у одинадцяти наукових публікаціях, в тому числі чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одній статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, одній статті, опублікованій у науковому виданні що включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз, а також п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Основні результати дисертації **апробовані** у доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» матеріали (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д. ю. н., професора Аленіна Юрія Павловича)» (м. Одеса, 21 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 1–2 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.).

Відповідність дисертації правилам оформлення та змісту автореферату основним її положенням. Дисертація Волошанівської Тетяни Володимирівни «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду» за структурою та правилами оформлення відповідає Вимогам до оформлення дисертації (Наказ Міністерства освіти і науки України 12.01.2017 № 40). Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом вони також відповідають вимогам, що ставляться МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки дисертаційної роботи. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

В той же час, дослідження цієї складної науково-практичної теми, її змістовна дискусійність, залишають спірними окремі висновки та пропозиції, які потребують додаткової аргументації або уточнення та які потрібно розглянути при захисті дисертації, зокрема:

1. З точки зору офіційного опонента переважна більшість робіт з кримінального процесу за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, які були підготовлені після прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році, мають одну характерну рису, особливість. Ця особливість полягає в тому, що здобувачі фактично не порівнюють положення кримінально-процесуального законодавства попереднього періоду і чинного Кримінального процесуального кодексу України. Складається враження, що у кримінально-процесуальному законодавстві попередніх років все було настільки погано, що потребувало тотальних змін. Однак, як не банально це звучить, все пізнається у порівнянні. У дисертації Волошанівської Тетяни Володимирівни «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду», іноді проглядаються спроби провести таке порівняння (с. 31, 39, 56, 143, 167), проте

вони носять обмежений фрагментарний характер, тому бажано було ризикнути висловити і більш глибокі оцінки та аналіз щодо забезпечення права на захист за час дії попереднього КПК України.

2. Серед положень наукової новизни автор в якості головного виділяє, що «Дисертація є першим у сучасній науці спеціальним комплексним дослідженням засади забезпечення права на захист у кримінальному провадженні на основі норм КПК України 2012 р. та європейських стандартів справедливого судового розгляду». Новизною не може бути сам факт дослідження. Тим більше, що при визначенні мети автор абсолютно виважено зазначає, що «мета дисертації полягає у розробці наукової концепції засади забезпечення права на ефективний захист у кримінальному провадженні з урахуванням європейських стандартів справедливого судового розгляду, а також формулюванні теоретичних висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного КПК України в цій сфері та практики його застосування». Думається, що саме «формування сучасної концепції засади забезпечення права на ефективний захист у кримінальному провадженні з урахуванням європейських стандартів справедливого судового розгляду» і є головним досягненням дисертанта про що доцільно було б й зазначити.

3. Спостерігається деяка неузгодженість між кількісними та змістовними характеристиками завдань, положень наукової новизни та висновків. Так, автор сформулював 7 завдань, 13 положень наукової новизни та 10 висновків. Крім того, у останньому висновку йдеться про статус рішень Європейського суду з прав людини та про особливості їх використання як прецедентів при винесенні рішення національними судами, а у завданнях до дисертації така позиція зовсім не відображена.

4. В роботі автор пропонує розширити коло суб'єктів захисту, зокрема за рахунок іншої особи, щодо якої вчиняються дії або приймаються рішення, які свідчать про наявність фактичного неформалізованого кримінального переслідування. Виходячи із динаміки змін кримінального процесуального

законодавства та практики ЄСПЛ, що свідчить про поступове розширення кола осіб, яким надається можливість скористатися правом на захист від кримінального переслідування, дисертантом також обґрунтовано потребу щодо вдосконалення регламентації засади забезпечення права на захист у чинному КПК України (ст. 20) шляхом надання права на захист у кримінальному провадженні «будь-якій особі, щодо якої під час досудового розслідування вчиняються процесуальні дії та приймаються процесуальні рішення, що свідчать про наявність у органів розслідування даних про вчинення такою особою кримінального правопорушення». Враховуючи дещо оціночний характер такого формулювання, виникає логічне питання, чи не буде зловживань з боку таких осіб, які будуть тлумачити будь які дії органів досудового розслідування, як такі що свідчать про наявність в органів розслідування даних щодо вчинення такою особою кримінального правопорушення та вимагати забезпечення і реалізацію права на захист та чинити різні перешкоди у здійсненні ефективного досудового розслідування. Можливо все ж таки було передбачити якісь додаткові критерії ідентифікації цих осіб? Вказане слід при захисті обгрунтувати.

5. Дисертантом на підставі аналізу практики ЄСПЛ виділено систему сформульованих Судом стандартів (критеріїв) ефективності здійснення права на захист. Аналіз цієї систему викликає запитання щодо імплементації до вітчизняного кримінального процесуального законодавства такого стандарту як «надання обвинуваченому на за певних обставин безоплатної правової допомоги адвокатом, досвід та компетентність якого відповідають характеру правопорушення» та «обов'язок держави вживати заходів, необхідних для забезпечення обвинуваченому права на кваліфікований захист», а саме, в частинні забезпечення кваліфікованого захисту та відповідності досвіду і компетентності адвоката характеру правопорушення. Бажано було б провести їх критичний аналіз.

Разом з тим, висловлені зауваження та дискусійні роздуми відображають особисту думку офіційного опонента, та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Волошанівської Тетяни Володимирівни «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Вказана робота є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливі наукові завдання і проблемні питання, які полягають у напрацюванні як доктринальних, так і правозастосовних підходів стосовно оптимальної реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до європейських стандартів справедливого судового розгляду.

Обґрунтовані дисертантом положення, висновки і рекомендації, що випливають з них, є корисними, можуть бути реалізовані у правозастосовній практиці; використані для подальших наукових досліджень проблем кримінального процесу та для підготовки фахівців-правознавців, а також підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів, адвокатів та суддів. Дисертація підготовлена в межах задекларованої наукової спеціальності.

Вважаю, що дисертаційна робота «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 27.07.2016 р.), а також Вимогам до оформлення дисертації (Наказ Міністерства освіти і науки України 12.01.2017 № 40), а її автор - Волошанівська Тетяна Володимирівна -

заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету №1
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **О.О. Юхно**

« » лютого 2019 року

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Відділення документального забезпечення ВРСДЗ ХНУВС
"_____" _____ 20___ р.